

Iktatószám

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Osztályozás

Tárgy

792

Hely

Idő

" 17/18 "

Személy

Szerző h.ö.
Cím Beleznay-kert.

Forrás: Magyarország.

Bp. 1912 1/20

(Két v. füz.)

január 19.

A Beleznay-kert.

Kerek száz esztendőnek kellett eltelnie, amíg Pesten a magyar színészek és a színházi magyar közönség kedvéért ugyanakkora terjedelmű színház — a Népepera — épült, mint a régi Pest németjeinek. A jövő hónapban lesz a százados évfordulója annak, hogy megnyílt Pesten, a mai Gizella-téren, a Haas-palota helyén, a német színház, akkor a kontinens legnagyobb színháza, melyben, egykoru hiradás szerint, három-ezernél több néző fért el. Annak a német színháznak a felépítésére azonban a magyar király kilenczvenezer forintot adott, a magyar urak pedig negyvennégyezer forintot gyűjtöttek maguk között, míg az első magyar színjátszó társaság, amely, miként Pestmegyéhez írott panaszában mondá, valóban «kedves anyanyelvünknek, az erkölcsöknek és a becsületnek csinosítását tette fel, tulajdon édes hazánkban, anyavárosunkban engedelmet sem nyerhetett a játszásra. Koplaltak és fáztak, játszóhelyiséghez is csak nagy, alázatos könyörgések után jutottak a magyar színészek Pesten, a nagy német színház megnyitása után is még egynegyed századig. És Pest volt az ország egyetlen nagyobb városa, ahol a magyar színészet, vándorlása korában, semmiképpen se tudott zöldágra vergődni. A pesti magyar színészet eme korszakának, a kezdetől, 1792-től, mikor a budai színpadon először játszottak Kelemen Lászlók, a Nemzeti Színház elkészültéig, 1837-ig, a magyar színészet emez őskorának roppant jellegzetes időszakára fűződik a Beleznay-kerthez, ahol, most nyolczvan éve, játszottak utoljára a magyar színészek.

A Beleznay-kert, amelyre az idősebb budapesti polgárok még jól emlékeznek, a Rákóczi-ut (akkor

Kerepesi-ut) és az Esterházy-utca (Ótársi út-utca) sarkán volt, ott, ahol ma az Otthon-kávéház van. A kertben állott a dúsgazdag Beleznay grófi család palotája, amelyben Pest utolsó vándorszínésztruppja játszott. Ez a társulat a tizedik volt már, amely a két testvérvárosban megpróbálkozott gyökeret verni, megkedveltetni a magyar színészetet és versenyezni az akkor már elparlagiasodott német színészettel.

Az első magyar színjátszó társaság, a Kelemen Lászlóé, a budai rongyos színpadon (a mai budai kioszk helyén állott) játszott 1792-től 1796-ig. A második társulatot Ernye Mihály hozta Pestre s ez 1807-től 1815-ig huzta ki a Hacker-szállóban (a Károly-körút 7. számú ház helyén állott) és a Rondellában, mely a régi Pest várkastélyának Duna-felőli részén, a mai Régiposta-utca végén volt. 1819-ben és 1820-ban a székesfehérvári társulat rándult át Pestre, 1822-ben Kilyéni Dávid társulata próbálkozott megküzdeni a közönséggel és a nyomorral, 1824-ben megint a székesfehérváriak kitűnő társulata jött ide és magában a nagy német színházban aratott diadalt. 1825-ben Pozsonyból érkezett Pestre egy magyar társulat és négy esztendő vendégszerepelt a német színházban. 1826-ban a miskolci színészek jártak Pesten, de csak két előadást tartottak. A következő esztendőben nekibátorodott társulat négy hónapig bírta ki Pesten. 1827. őszén a kolozsvári opera-társulat tett kísérletet, ha állandósulni tudna itt a magyar színészet és 1828. augusztus 17-én még egy társulat próbálkozott meg ezzel. A távozásuk után, 1833-ban érkező társulat már igazi színházat, a várbelit kapván meg erre a célra s ezek kinlódását már mégis enyhítette valamieskét az országos nekibuzdulás, mely Pesten állandó színházat készült építeni a magyar színészeknek és meg is építette a Nemzeti Színházat, melynek első tagjai közé a Budán játszó utolsó magyar vándortársulat

több tagja is bejutott.

Az 1828-ban érkezett társulatnak nemcsak Balla Károly volt az igazgatója, aki később a Várszínházban játszó társulatnál is szerepelt felelőségével együtt. Társulatában volt tizenhét férfi és hat nő további egy Dilettáns asszonyság és két hazafi

segédleánykák». Magáról a társaságról Fáy András később igen lesújtó ítéletet mondott, a «Nemzeti színészet viszontagságai»-ról írván. «Ezen társaság — mondja — mind előadásra, mind egy-kettőnek kivételével, személyzetére nézve a leggyöngébb magyar színtársaság volt, melyet valaha láttam.» A nők között azonban ott volt Kántorné, s a férfiak közt Bartha, a tragikus. A magyar színészetért olyannyira lelkesedő s annyit agítáló derék újságunk: a «Hazánk s a külföld» Fáynál jobb véleményen van a többiekéről is, mikor tudósításában jelzi: «Közönséges pártfogás mellett helyes, sőt jeles színjátszókat lehetne belőlük várni.» De hiszen épp ez a pártfogás hiányzott náluk is, elődeiknél is, és ennek hiányában nem mert akkor egy valamire való társulat sem Pestre jönni és hamar tovább állt, amely nekibátorodott is. Ballák is úgy jártak, mint pályatársaik, kik előttük fordultak meg Pesten s ahogy Fáy keserű vallomása szerint Pest-Buda magyarsága eddigelé minden magyar színjátszó társulattal szemben viselkedett: «Zajosan fogadtatik és hidegen eresztetik el, ha egy hétnél tovább mulat.»

Balla társulata mindent elkövetett, hogy a zajos fogadtatásból állandó érdeklődést csíholjon ki. Tízennyolcz előadást az «Arany hattyú»-ban tartottak s akkor mentek át a Beleznay-kertbe, melynek palotáját Podmaniczky báró, az akkori tulajdonos átengedte nekik. 1828 szeptember 28-án volt itt az első előadás s abban az esztendőben, ötvenhat

estén, előadtak ötvenhat szindarabot, három tableaut, egy quodlibetet és egy academiát. Az előadások egynegyede eredeti magyar darabokból telt ki. Előadók Kisfaludy Károlytól a «Kérők»-ot; Kisfaludy Sándor darabját: «Empersziv örvényei»; Dugonics András: «Bátori Mária»-ját, Töltényi Szaniszló színművét: «Gizella magyar királyné», Jakab Lajos darabját: «A megboszult hitszegő» s több színész-író hamarosan készült művét. Beköszöntőjük is hazafias magyar színmű volt: «A fölkelő nemes magyar sereg», melyet Török István szerzett.

A színészek igyekezetét azonban hamar kimerítette a publikum közönye és részvétlensége. Szinte egyedüli pártfogók voltak a jurátusok és más-milyen ifjak, ezek pedig olyan duhaj módon viselkedtek a színházban, hogy botrányaikkal elzavarták azokat a komoly hazafiakat is, akik minden nemzeti akcióit, így a színészetet is, áldozatkész buzgósággal pártfogolták. Tulajdonképpen négy évig voltak a Belezsnay-ban színészeink, de ha jól akartak lakni, kénytelenek voltak időnként kiruccanni a közeli falvakba, ahol istállóban ütötték föl színpadjukat, ha éppen legelőn voltak a juhok-kecskék, amelyek szállását így elfoglalták. Megegett azután, hogy előadás közben vihar támadt, amely hazakergette a mezőről a birkanyája és a hanyatt-homlok rohanó bégető sereg egy szempillantás alatt kiszorította az akolból a deklamáló színészeket és a közönségüket.

Természetes ilyenformán, hogy a nagy lelkesedéssel és reményekkel jött társulat csakhamar megfogyatkozott és tagjai siettek jobb kondíciót keresni. Mindjárt az első félesztendőben elment a tizenhét férfiszínész közül tizenegy, a hat nő közül pedig kettő. Viszont jött más nyolcz férfi és egy nő. 1829. februárjában az a kegy érte őket, hogy a német színház bérlője egy estén átengedte nekik a színházat, ahol is «számos és fényes egybegyűlt közönség előtt» játszottak. A tél elmúltával szétszéledt a társaság és nyoma veszett Pesten. 1830. őszén azonban megint csak összeverődött a Belezsnay-ban. A következő esztendő nyarán új, nagyhírű tagokkal erősödött a társulat. Itt volt Lendvay Márton, Fánecsy Lajos, Szentpétery Zsigmond, Párthényi és Párthényiné, Lendvayné Hivatal Anikó, Kovácsné Fekete Mária. Balla mellett társdirektor ekkor Pergő Czelesztin volt. 1831—32. telén kétszer játszottak a «nagyságos városi játékszínen» és kétszer Budán, közbe azonban ismét megfogyatkozott a társulat, amelyet elhagyott Pergő is és elmentek Párthényiéék. 1832. elején azután elszéledt az egész társaság s azontúl nem játszott vándor magyar színész a Belezsnayban.

Ez a Belezsnay-kerti színház maga is szinte szimbóluma volt a kiejezett magyar színészetnek. A színpad olyan pirinkó volt, hogy ha ötven dolongtaka rajta, könyvökkel majd lecsenarték a színpad

a pódiumról. A nézőtérrel pedig ezt mondta a Tudományos Gyűjtemény: «A nemzeti játékszin benső részülete izléstelen; ülési gyalutalan deszkák s térsége, sokat mondok, 200 személyt fogad be». A «szalkás fenyődeszkákon» nem is bírt ki más az előadást, csak a viharverte jurátus-had, amely lett légyen bár még oly kevés számú is, hangjával megtöltötte az egész színházat, pirinkodására a komoly uraknak és szende uriaszonyoknak, keserűségére a pátosukban megzavart színészeknek.

De már virradt a magyar színészetnek is. Kassán, Kolozsvárott, Miskolczon állandó hajlékuk volt a nemzet napszamosainak, Debreczen, Nagyvárad mindig örömmel fogadta és lelkesen támogatta a vándortársulatokat, sőt megenyhült már irántuk az «anyaváros» is és mikor a kassai társaság egyrésze 1833-ban vándorútra kelt, Budamagisztrátusa átengedte nekik a Várszínházat. Negyedszázadnak kellett eltelnie, amíg megértette Pest és Buda tanácsa Kelemen Lászlónak hozzájuk betérjesztett panaszát: «ámbar minden egyéb jött-ment látvány-mutogató komédiásoknak, kötéltánczosoknak, anglikus kóborlóknak, országfutóknak» tárva-nyitva állanak a pest-budai színházak, a magyar színészek még játsszói engedélyhez se juthatnak. És ugyancsak még egy negyed századnak kellett eltelnie, amíg állandósulni tudott a fővárosban a magyar színészet, a mikor végre vége szakadt itt a magyar nyelv s a magyar nemzeti érzés vándor apostolai nyomoruságának, megaláztatásának és töméntelen keserűségének. Amiket mind együtt fejez ki — a Belezsnay.

h. ö.